CRISTOPH RANSMAYR

GOSPODAR VODOPADA

Kratka pripovijest o usmrćivanju

LEYKAM
international

CRISTOPH RANSMAYR

GOSPODAR VODOPADA

Kratka pripovijest o usmrćivanju

LEYKAM international

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNICA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Andy Jelčić

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2023 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati
bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Der Fallmeister. Eine kurze Geschichte vom Töten"
© 2021 S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture i medija Republike Hrvatske.

Republika Hrvatska Ministarstvo kulture i medija
Republic of Croatia Ministry of Culture and Media

Gefördert durch das Bundesministerium Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

Bundesministerium
Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport

ISBN 978-953-340-173-7

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001194077.

ILUSTRACIJA NA NASLOVNICI
Klasja Habjan: „Vodopad"

CRISTOPH RANSMAYR

GOSPODAR VODOPADA

Kratka pripovijest o usmrćivanju

S njemačkoga preveo
Andy Jelčić

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. Veliki vodopad **7**

2. U vodenoj prašini **23**

3. Mezopotamija **41**

4. Prekret toka **57**

5. Faraon i faraonica **77**

6. Između Četiri tisuće otoka **93**

7. Poniženje **105**

8. Usmrćivanje **121**

9. S Atlantikom za leđima **141**

10. Svijetom krhotina **159**

11. Oprost **173**

1.
Veliki vodopad

Moj je otac usmrtio petero ljudi. Kao i većina ubojica koji se služe samo tastaturama, polugama ili prekidačima kada na neizmjerljiv trenutak prigrabe vlast nad životom i smrću, pritom nije dodirnuo ni jednu od svojih žrtava ili je makar samo pogledao u oči, nego je preko niza blistavih čeličnih vitala poplavio prolaz za brodice namijenjen plovidbi rijekom.

Vodeni val oslobođen otvaranjem zapornice pretvorio je taj prolaz, uski kanal načinjen od greda ariša, u brzac. Duga brodica s dvanaest ljudi, koja je u tome trenutku plutala u njemu zbog toga nije, kako je predviđeno, mirno uplovila iz gornjega u donji tok *Bijele rijeke*, nego je snažno ubrzavajući pojurila nadolje između mahovinom obraslih okomitih stijena. Ondje gdje je prolaz za brodice ulazio u staro korito rijeke, val je dugu brodicu prevrnuo kao da je udarena golemom šakom i s kobilicom nagore provukao je dalje u vrtlog, bacajući je amo-tamo.

Užasnuti uzvici svjedoka stradanja okupljenih na stjenovitim obalama, kao i krikovi i pozivi u pomoć posade prevrnuta čamca koja se utapala, izgubili su se u grmljavini *Velikoga vodopada*, višega od četrdeset metara, kojega se moglo sigurno zaobići sustavom kanala kojim je moj otac upravljao, pa i

vladao, gotovo trideset godina. Bijela rijeka i njezin vodopad, stoljećima strah i trepet mornara i splavara, gutali su svaki zvuk koji nije bio vrtlog, pjena i vodena prašina ili jeka divlje vode što udara o stijene.

Bio je kasnoproljetni, topao, lagano oblačan dan, jedan petak u svibnju kada se prema kako onda tako i sada važećemu *Kalendaru mučenika* u brojnim selima i gradovima duž gotovo tri tisuće kilometara rijeke slavi blagdan svetoga Ivana Nepomuka – zaštitnika splavara, graditelja mostova i rukovatelja ustavama, no prije svega čuvara tajni. Ivan Nepomuk, biskup i carski ispovjednik u srednjovjekovnome Pragu, kako to prenosi legenda uklesana u stijenu Velikoga vodopada pozlaćenim slovima veličine dlana, odbijao je odati zločine koje mu je priznao car, pa je zato mučen i s brusnim kamenom oko vrata gurnut u nabujalu Vltavu.

Iako je u dane njegova blagdana većina veza splavima i skelama već bila ukinuta, a brojni mostovi, koji su svojedobno spajali obale Bijele rijeke sve do ušća u Crno more, uništeni, duh svetca zaštitnika mostova kao da je još uvijek lebdio i nad slomljenim i poplavljenim stupovima i puknutim čeličnim lukovima – ostatcima smeđim od hrđe ili u raspadu pod krznima od mahovine, tijekom ljetnih mjeseci uronjenih u tamnozeleni gustiš, dok bi se zimi poput sablasti jednoga sramotno propalog svijeta uzdizali iz oblaka vodene prašine.

Duž Bijele rijeke govorilo se više od četrdeset jezika, no broj mostova koji su svojedobno povezivali njezine obale svake se godine smanjivao i dramatičnom jasnoćom ukazivao na doba podjela i granica. Naime, zajedno s mostovima nestala je i većina saveza i državnih veza na europskome kontinentu

i raspala se u mnoštvo državica, sitnih kneževina, grofovija i plemenskih područja ukrašenih barjacima i grbovima. Mirno i nezaustavljivo Bijela je rijeka stremila budućnosti tijekom koje će još samo nekoliko natrulih čunova i skela na čeličnome užetu prometovati između proključalih i uspjenjenih vrtloga nastalih oko ruševina što vire iz rijeke.

Pet mrtvih. Je li otac taj ili neki slično zastrašujući broj doista htio ili je čak možda računao sa smrću svih dvanaest putnika duge brodice, vjerojatno će ostati tajnom sve dok se ne pojavi njegovo priznanje pribijeno na zapornicu ili neki drugi dokaz na šljunčanim obalama, između naplavljena drveta i drugih nanosa koji bi moje pretpostavke potvrdio ili opovrgnuo. Sva pitanja njemu samo odjekuju u praznini. Naime, kao da je nakon točno odmjerena protoka godine pokajanja odlučio kazniti sam sebe, na prvu godišnjicu svojega čina moj se otac pred očima užasnuta ribolovca na mušicu, koji ga je urlajući upozoravao, spustio u kamenom solju natovarenu čamcu ravna dna, sličnome onom dugom u kojemu su se žrtve prevrnule, iz gornjega toka Bijele rijeke prema oblacima vodene prašine Velikoga vodopada.

Prema ribiču koji je uspaničeno mahao ni jednom nije čak ni okrenuo glavu i prema njegovoj izjavi nije načinio ni jedan zaveslaj da bi spriječio neizbježno. I onda se zajedno s teretom sručio u grmljavinu iz dubine.

Daske njegova čamca, polomljene u triješće, pronađene su na tri različita mjesta na pješčanoj i šljunčanoj obali, a njegovo tijelo unatoč trudu ronilaca i spasilaca koji su iz toga dijela rijeke vječno samo izvlačili mrtve, nikada. U međuvremenu

je vjerojatno proteklo previše vremena da bi se u dubinama ili na nekome mjestu u gustišu pronašao makar i neki ostatak kosti koji bi se mogao povezati s nestalim.

Rastopljena kamena sol njegova tereta, tako to zamišljam, tada je jamačno morala pobiti cijelo jato slatkovodnih riba, kalifornijskih pastrva, sabljarki i potočnih pastrva koje su panično nastojale pobjeći od soli otopljene u vrtlozima, jer im je nagrizala škrge, pritom rasipajući svu snagu na mahnito udaranje perajama i tako pokazujući obrazac smrti vodenih žrtava mojega oca.

Više od devet metara dugi čamac od ariša s ravnim dnom, u kojemu je otac poput mornara okamenjena pod vlastitom krivnjom bez riječi nestao u Velikome vodopadu, potjecao je iz muzeja na otvorenome, posvećena riječnoj plovidbi, kojim je desetljećima upravljao rukovođen neutaživom mržnjom prema sadašnjosti. Jer ako se uopće nešto moglo reći o tome oduševljenju sklonome, ponekad dragom, a onda danima šutljivom i često gnjevnom muškarcu, mojemu ocu, onda je to da je ne samo kao upravitelj velikoga muzeja, nego i u dubini svojega bića, bio čovjek prošlosti.

Najkasnije od njegova imenovanja za upravitelja ustave u grofoviji Bandon, našemu zavičajnom okrugu, kad je postao i kustosom *Muzeja Velikoga vodopada*, njegov život kao da je okrenuo smjer i nije se više odvijao u prijeteću budućnost, nego iz magle te budućnosti natrag u prošlost u kojoj sve izgleda poznato, sagledivo i upravljivo.

Upravitelj ustave bio je počasni naslov i zvanje iz doba prije više stoljeća, živoga samo još za mojega oca, onih rukovatelja

ustavom koji su Bijelu rijeku na području Velikoga vodopada skretali prema plovnome putu izgrađenom u obliku regulacijskih balkona, ugrađenih u strme stijene. Tako su prijevoznici soli u dugim brodicama mogli zaobići Veliki vodopad kroz stepenaste kanale.

Upravitelj ustave morao je pritom otvaranjem i zatvaranjem sustava zapornica skrenuti upravo dostatnu količinu vode u prolaz da bi plitkom, svakim metrom sve slabijom poplavom čak i solju jako natovarene brodice proveo pored huke vodopada u donji tok Bijele rijeke. Naime, na kraju obilaska ta se plima korištenjem niza ispusnih ventila morala izgubiti, a brodica, kočena samo mokrim daskama i gredama od ariša, trebala je kliznuti natrag u rijeku.

Upravitelj, *upravitelj ustave*, tako je virtuozno vladao slijedom otvaranja i zatvaranja zapornica, ventila, poplavljivanja i ispuštanja da bi mornari u brodicama kao u kolijevci ili gondoli spuštajući se *prolebdjeli* pored Velikoga vodopada. Ali jao! ako bi se pri tom spustu dogodila ikakva pogreška. Tada bi duga brodica poput strijele ili harpuna jurnula u dolinu i na kraju se izvrnula u Bijelu rijeku te potonula. Sjećanja na mornare utopljene tijekom stoljeća prevoženja soli bila su u obliku spomen-ploča pričvršćena na golu stijenu Velikoga vodopada na desetke ili bi ondje, poput legende o utopljenome Ivanu Nepomuku bila uklesana u kamen u vidu umjetnički izrađenih, s vremenom mahovinom obraslih ukrasa.

No ako su vremena upravitelja ustave i davno prošla, a razjapljene njuške rudnika soli u Mrtvome gorju koje je ograničavalo južni obzor grofovije poput zida uzdignuta do oblaka bile su samo još zarasli ili zazidani portali, i ustave

što lebde nad rijekom samo još muzejski objekti kojima su se posjetitelji mogli diviti uz umjerenu cijenu ulaznice, moj je otac kao kustos zagriženo držao do toga da ga se i kao kustosa naziva *upraviteljem ustave.*

Moja mu je majka Jana još nedugo prije onoga dana kad ga je pod pritiskom najnovijih etničkih zakona morala napustiti i vratiti se u svoju jadransku domovinu na džep jedne od košulja u kojemu je uvijek nosio kalendar plima i oseka srebrnim koncem izvezla naslov *upravitelja ustave.* Danas znam da bi Jana oca vjerojatno napustila i bez mjera etničkoga čišćenja, jer više nije mogla podnijeti mržnju prema svemu tuđinskom koja je određivala život u Bandonu, kao ni očevu mržnju prema svemu sadašnjem.

Upravitelj ustave! Meni i mojoj sestri Miri bile su poznate podrugljive primjedbe i kikotanje u Bandonu zbog toga samoproglašenog naslova kustosa, pa nam se činilo kao da mu je majka prije rastanka na prsa izvezla podrugljivi naziv s kojim će naposljetku otići u propast.

Prema njegovim pričama povremeno ispripovijedanim u obliku prizivanja prošlosti, kao kustos Muzeja Velikoga vodopada samo je slijedio svoj poziv, jer već mu je u djetinjstvu vrhunac svakoga pojedinog dana bio riječna legenda koju bi mu prenijela majka, opetovano ga odvodeći u bezimenu prošlost: njezine pripovijesti o riječnim duhovima, šumama algi, sirenama i lebdećim, mnogolikim bićima čije su stanište bile tamne dubine rijeke, pripovijesti o bezdanima i navali vode… navodno su ga svake večeri pratile na počinak.

U svojstvu *građanke vodene utvrde* njegova je majka tijekom

službenih predavanja u školama prenosila ono što su i njoj nekada pripovijedali. Kad je umrla, gotovo kao stogodišnjakinja, otac je prisilio Janu da to prizivanje vodenoga svijeta nastavi do duboko u moje i Mirine dječje godine. Pritom bi majka radije, mnogo radije, pripovijedala o svojoj obali, o jadranskim otocima i sirenama, nego o riječnim duhovima. No to joj je bilo zabranjeno.

Na dan bakine smrti svake bismo godine svi, roditelji, Mira i ja, s buketima plavih ljiljana stajali na njezinu grobu, u dijelu bandonskoga groblja nazvanome *rajem upravitelja ustave*, napola mrmljajući, a napola pjevajući molitve i zazivanja dvjema riječima što ih je otac dao uklesati u nadgrobni kamen:

Bijaše jednom.

O katastrofi na dan svetoga Ivana Nepomuka doznao sam u internetskom razgovoru s Mirom, često prekidanom nestankom slike i šumovima. U to sam doba radio kao hidrotehničar na raznim branama brazilske rijeke Xingu, pritoci Amazone. O onome što se događalo u Bandonu doznavao sam isključivo iz tih razgovora sa sestrom, obično s više dana zakašnjenja i preko nestabilne mreže, donekle pouzdane jedino tijekom vrelih i zagušljivih noćnih sati.

Pleme Kayapó, šumski stanovnici uz rijeku Xingu, tijekom mjeseci mojega boravka ondje očajnički su se strijelama, kopljima i sjekirama borili protiv brane koja će im potopiti sela, lovna područja i sveta mjesta, što znači cijeli njihov svijet. Tek mi je na gradilištima razbacanima daleko u tropsku divljinu postalo jasnim da i moj rad služi toj propasti svijeta. Nikada

prije nisam čuo za Kayapó Indijance koji su tijekom drugoga tjedna nakon mojega dolaska uništili satelitske prijamnike i optičke kabele distributera električne energije koji je pripremao prijeteći potop. Mjeriteljska skupina zadužena za postavljanje cijevi pod pritiskom, kojoj sam bio dodijeljen, napuštala je šatorski tabor još samo s inženjerijom brazilske vojske pod spremnim naoružanjem.

Mira je bila razočarana, pa i bijesna, kad nakon vijesti o očevu nestanku nisam mogao napustiti amazonsko gradilište da bih bio uz nju i pomagao joj pri iseljenju kuće upravitelja ustave na Velikome vodopadu. Naša majka Jana nakon odlaska nikada više nije spomenula oca ni u mejlovima ni u internetskim razgovorima s Mirom i sada je, sudeći po poruci koju je poslala sestri, živjela s jednim *vodenim ratnikom* na jadranskome otoku Cresu koji se u razdobljima od po mjesec dana kao plaćenik borio za akumulacijska područja rijeke Jordan. Svojega dugo uzaludno voljena, naposljetku omražena supruga, zarobljena u prošlosti nije htjela otpratiti ni na njegovu posljednjem putovanju. Pritom vjerojatno ni tada, a ni sada nije znala da taj čovjek ne samo da je bio opsjednut prošlošću, nego je bio i ubojica.

Petero mrtvih!

Toga nesretnog dana u svibnju utopio se jedan nadglednik turbine 4. pogona hidrocentrale na Bijeloj rijeci, koji je za sobom ostavio ženu rođenu u Bagdadu i dvoje maloljetne djece.

Utopila se krojačica koja je radila prepravke odjevnih predmeta, čija se gluhonijema kći na majčinu sprovodu, krkljajući

grlene glasove, htjela spustiti u otvorenu raku, u čemu ju je silom morao spriječiti pogrebnik, izbjeglica iz građanskoga rata.

Utopio se i umirovljeni mehaničar za poljoprivredne strojeve koji se razumio i u gradnju drvenih čamaca, a kao astronom amater za vedrih je noći pokušavao uhvatiti signale inteligentnoga života iz dubina svemira.

Utopio se uz ostale i trombonist limene glazbe koji je prije no što je cvjetnim vijencima ukrašeni dugi čamac zaplovio odsvirao *Himnu splavara* u huk Bijele rijeke.

I naposljetku utopila se i nastavnica glazbe bez djece, oboljela od ispadanja kose u obliku tonzure, čija je trošna kuća od drvenih greda s vapnom obojenim ispunama stajala usred velikoga polja jagoda. Kuća je bila upravo dovoljno udaljena od obala Bijele rijeke da se u njezinim sunčanim prostorijama čuje tek udaljena potmula huka vodopada. No sa svih prozora na zapadnoj strani u doba topljenja snijega i do duboko u ljeto vidio se stup vodene prašine, ponekad okružen dugom, koji je znatno nadvisivao šumu uz obalu rijeke.

Nadglednik turbine u 4. pogonu *Kod vodopada*, udaljenome ni dvije milje od mojega rodnog grada Bandona, imao je četrdeset i tri godine kad se zajedno s četiri druge žrtve utopio na dan svetoga Nepomuka. Krojačici je bilo pedeset i šest godina. Nastavnici glazbe, koju su zbog jamačno više od dvadeset mačaka lutalica što ih je svakodnevno hranila berači jagoda zvali *mačkaricom*, bilo je trideset i sedam.

Njihova tijela, pronađena tek pet, osam i devet tjedana nakon navodne nesreće, izgrizle su sabljarke. Naime, Bijela rijeka, u čijoj su vodenoj prašini utopljenici nakon prevrtanja

čamca ukrašenog cvjetnim vijencima nestali povučeni vrtlogom, u grofoviji Bandon huči kroz labirint ponora dulji od stotinu kilometara, rastrgan rukavcima, uvalama nalik fjordovima i kanalima s prekretom toka. Njezin tok čak i na simulacijskim programima mojega računala izgleda kao beznadan kaos.

Sve žrtve mojega oca imale su iz svojih kuća ili pogled na vodopad ili su ga barem čule. Njegova je huka bila i pozadinski zvuk mojega djetinjstva i mladosti, a pješčane i šljunčane obale u usjecima Bijele rijeke pripadale su onim igralištima povezanim s legendama i mitovima za čijom sam tamnozelenom, magičnom ljepotom opetovano čeznuo tijekom radnih godina na branama velikih rijeka Afrike, Južne Amerike i Azije.

Vilini konjici u svim bojama i veličinama lebdjeli su ondje na ljetnome nebu uokvirenom rubovima usjeka kao da ih je hipnotiziralo svjetlucanje vode i dovelo ih do titrava mira, dohvatnog jedino lebdeći. Vodomari su poput krhkoga božićnog nakita nepomično sjedili na granama odakle love prije no što bi se, kao da je nešto eksplodiralo u nutrini njihova plavog, svjetlucavog pernatog ogrtača, sručili iz te ukočenosti na ribe čistače koje pak neposredno ispod površine vrebaju svoj plijen.

Vodomari u lovu tada su mi se činili poput magične demonstracije neizbježnosti smrti i toga da sami postanemo žrtvom. Opetovano sam napadima vrućice i teškim prehladama morao ispaštati kad bih dugo – ponekad satima! – stajao do razdjeljka pod vodom na lovnome području nekog vodomara i opremljen samo dihalicom i ronilačkom maskom

čekao da se lovac sa svoje čeke i iz nebeskoga plavetnila, u oblaku srebrnastih mjehurića, sruči u duboku vodu i na žrtvu. No godinama sam taj trenutak čekao uzalud.

Dugo je trebalo da počnem shvaćati koliko sam u svojim sjećanjima, čežnji za zavičajem i tim šumama uz rijeku i njezinim obalama sličan ocu koji nikada nije htio napustiti sjenu vodene maglice nad Velikim vodopadom; uzdizala se čak i za sušnih ljetnih mjeseci. Nije htio napustiti ni usjeke što ih je *njegova* rijeka stotinama tisuća godina urezivala u vapnenačke planine na bandonskome obzoru.

Na Zambeziju i Bijelome Nilu, na izvorima Parane, Okavanga, Nigera, Xingua i Mekonga pokušavao sam kao plaćenik raznih vodotočnih vojska stvoriti preduvjete za pretvaranje vodenoga toka u struju – no vjerojatno sam tek u danima kad je stigla vijest o nesreći na Velikome vodopadu počeo shvaćati da Bijelu rijeku zapravo, na svoj način, možda nisam napustio nikada kao ni moj otac.

Kad sam ga kao dijete smio pratiti na njegovim kontrolnim plovidbama kroz uspjenjenu vodenu prašinu u čamcu ravna dna, pogonjenom glasnim izvanbrodskim motorom, ili dok je pješačio sustavom naširoko pod nebom razapetih visećih mostova od čelične užadi koji su nas vodili do sustava zapornica, zapuštenih staza za teglenje, nasipa, poplavljenih oteretnih kanala i natrulih stupova za zaštitu od erozije, na obalama rijeke ponekad bismo od naplavljene ilovače oblikovali figure čiji su se ostatci, pečeni na suncu, mogli vidjeti cijeloga ljeta, a ponekad još i do prvoga snijega.

Prema očevim riječima tada smo, ništa drukčije od bilo

kojega Svemogućeg, od sive gline *stvarali* pse, štakore i mačke u veličinama bliskima prirodnim, u jednoj prigodi čak i muškarca u prirodnoj veličini koji čuči na stijeni što je oplakuje voda. Njega su veslači u kajacima i kanuima isprva smatrali ribičem, a poslije su ga pri svakom sljedećem prolasku gađali kamenjem s plitka dna koje je brzo promicalo pod njima sve dok nije nestao. Mogu, međutim, još danas reći na kojemu je mjestu na stijeni naše djelo, naš Adam, sjedio s lješnjakovom granom kao štapom za pecanje, zavaravajući veslače.

U proljeće su na istaci te stijene rasli jaglaci i tamnoplava sirištara, pa bi moj otac uvijek ubrao po jedan cvijet, ali nikada više od toga, za majku koja je voljela plavo divlje cvijeće više od svega drugog raslinja, jer je plavo boja mora za sretnih dana, boja *njezina* Jadrana s čijih je stjenovitih obala kao djevojka pobjegla tijekom jednoga od beskrajnih dalmatinskih ratova. Opetovano bi mi se u sjećanju pojavljivali i bandonski vrtovi i kao u njihovu središtu mačkaričine gredice s jagodama, duge, za hladnih mjeseci iverjem od mraza zaštićene pravilne gredice, odakle je u rano proljeće svaki stanovnik Bandona smio brati plodove do mile volje. U doba berbe prozori kuće s vidljivim gredama bili bi otvoreni, a iz njih bi dopiralo mačkaričino pjevanje. I dok bi berači pogrbljeni pretraživali gredice u potrazi za najslađim i najvećim plodovima, ona bi sjedila za *Steinwayem*, izgubivši se u arijama *belcanta*, a berači, njezina publika, potajno bi se dobro nasmijali njezinim isprekidanim koloraturama.

Pjevačica je primijetila tu porugu, no kad bi od glasovira kroz prozor pogledala pogrbljena leđa između gredica, koja bi se ponekad tresla od suspregnuta smijeha, sama činjenica

nazočnosti bilo kakve publike uvijek bi joj se učinila važnijom od divljenja ili pljeska.

Među najrevnijim beračicama, kako se sjećam, bile su krojačica i njezina gluhonijema kći koje je otac također ubio. Njih su dvije jagode kući nosile u košarama ispletenima od plastičnog otpada i nikada nisu brale više od onoga što bi u te košare stalo. I djeca utopljenoga nadglednika turbine i njegova iračka supruga vjerojatno su čula nastavničine arije, no njih se ne sjećam. Kao jedan od berača jagoda, često bih se upitao postoji li išta, neka vibracija ili dodir bubnjića u uhu, ostatak pjesme koji bi gluhonijema kći krojačice od zvonkih arija mogla *čuti* ili osjetiti. Sada sanjam huk vode u pužnicama uha i razjapljene usne šupljine utopljenika, izazvane utapanjem, koje me tijekom nekih noći ustrašenoga bude, ne dopuštajući mi da nastavim spavati.

Bez obzira na to što posve neupućeni svjedoci očeva nedjela, okupljeni onoga dana svetoga Nepomuka u svibnju, nisu nikada ništa posumnjali i vjerojatno još uvijek vjeruju samo u nesreću, u slijed nesretnih okolnosti, zapravo u *tragediju* kojoj je otac kao žaljenja vrijedan čovjek, dotučen vlastitom sudbinom godinu dana nakon nesreće na Velikome vodopadu naposljetku i sam pao žrtvom, rezultati mojih dosadašnjih istraživanja ne ostavljaju gotovo nikakva mjesta sumnjama u njegovu krivnju.

Preko nestabilne satelitske veze iz kampa na rijeci Xingu poslao sam preko Atlantika u Bandon velik broj pitanja – Miri, gostima svečanosti na Velikome vodopadu, tehničarima na održavanju sustava zapornica i vodenih putova, pa

čak i nekim sviračima orkestra splavara i skelara koji su u nevjerici odložili glazbala dok su očeve žrtve tonule u divlju vodu. I uvijek bih dolazio do istoga zaključka: to nije bila tragedija, nije bila nesreća, nego zločin.

Nakon što sam na svojemu privremeno posljednjem gradilištu na ušću jezera Tonlé Sap u rijeku Mekong u kambodžanskome Pnom Penu vidio kako čak i golemi tokovi pod pritiskom vode u kišnim razdobljima preokreću tok i kao da ponovno streme prema izvoru, sebi sam zadao da sebi neću samo objasniti razloge očeva nedjela, nego ponajprije zagonetnu povijest preobrazbe čovjeka upravo opsjednuta prošlošću u osobu koju su napustili najbliži i najdraži, ali i svaki razbor, tako da je naposljetku bio spreman ubiti.

2.
U vodenoj prašini

Oca sam se oduvijek više bojao no što sam ga volio. Koliko god mu se divio kad bi u gumenome čamcu, pogonjenom dvama izvanbrodskim motorima, jurio kroz oblake vodene prašine, nedohvatan svakome pozivu, probijajući se Bijelom rijekom i prolazom za brodice između okomitih litica i nizova stupova da bi zaglavljene komade drveta što bi ih rijeka nanijela pijukom odbijao sa zapornice ili bi išao razmrsiti čeličnu užad – jednako bih se ukočio od užasa kad bi ga bez najave, a često i bez vidljiva razloga, obuzeo ispad bijesa. Usputna primjedba, koju bi shvatio kao uvredljivu, ili tek neka pogrešno shvaćena gesta, mogli su dovesti do toga da zaurla psovku ili ime onoga koji bi tako u djeliću sekunde postao krivcem i zakletim neprijateljem.

Kad bi taj urlik bilo moje ime, uvijek bih očekivao udarac, tako snažan da me satre, iako otac nikada nije udario ni mene, ni moju sestru Miru, a ni majku. Nakon što je kod Mire nakon dva loma kostiju, jednoga za drugim – frakture potkoljenice, a onda desne nadlaktice – u vojnoj bolnici u Bandonu dijagnosticirana bolest čije neobično ime još nikada nismo čuli u obitelji – *bolest staklenih kostiju* – Miru prema naglašenome upozorenju vojnoga liječnika ni otac ni bilo

koji odgajatelj u grofoviji nikada nije smio udariti, pa čak je ni čvrsto uhvatiti ili gurnuti. Mirin je kostur točkastom mutacijom nasljedne informacije postao tako krhkim da joj ruke, noge, prsti i rebra mogu puknuti već i pri malenu opterećenju. Prsni koš joj je na rendgenskoj slici koju je sestra nakon niza pregleda pribila na zid sobe doista izgledao kao da je od mliječnoga stakla, a krhotine kostiju mogle su joj već nakon naguravanja u igri probiti pluća, ili kako je ona to radije postavljala: srce.

Mira je već nakon prve dijagnoze bila ponosna na svoju bolešću stečenu posebnost, čak i dragocjenost, a ja sam joj na tome zavidio: staklene kosti ukazivale su na filigransku, čudesnu plemenitost, a ona koja je od nje patila nije bila vrijedna žaljenja, nego ponajprije nedodirljiva, bajkovito biće, vila.

Tome se pridružila i činjenica što se stupanj te nevolje nakon prvih lomova kostiju učinio manjim. U stvarnosti je to poboljšanje bilo tek rezultat iznimne obzirnosti i upravo histerične pažnje kojom je prijetnju pretvorila u virtuoznu spretnost kretanja. Postupno je uspijevala sigurnošću plesača izbjegavati svaki tek naznačeni udarac ili guranje, počela je s takvom lakoćom i brzinom *lepršati* oko prijetnji da bi čak i munjevit napad na nju vjerojatno otišao u prazno.

Nakon prvoga niza pregleda u bandonskoj bolnici i odgovarajućih nalaza, samo jedan jedini put nije bila dovoljno brza – kad se pod našom težinom odlomila obalna stijena odakle smo ispod Velikoga vodopada zajedno pecali kalifornijske pastrve, a ona nije uspjela skočiti na obalu, nego u naizgled mekšu, tamnu vodu da bi ondje na hridi skrivenoj pod klokotanjem vrtloga smrvila ključnu kost.

Mira, nedodirljiva. Međutim, eksplozija očeva bijesa bila je dovoljna i njoj (kao i svakome kome bi bila upućena) da je ostavi bez riječi i daha i navede je da zaboravi kako nakon njegova urlanja nikada ne slijedi sirovo nasilje.

Sjećam se jesenskoga jutra kada se Mirin mačak, dar pjevajuće žene s jagodama, s vodenkosom u zubima uputio preko širokoga, injem prekrivena rukohvata mostića koji je kućicu upravitelja ustave povezivao s jednim od prolaza za brodice. Otac je upravo zatvarao zaleđeni ulaz spremišta za čamce kad je ugledao mačka s plijenom, nazvanoga *Tigar* zbog uzorka na krznu. Otac se divio pticama, obožavao ih je. Nije prepoznavao pjevice iz šuma duž rijeke tek po pjevu, nego već i po pukim glasovima upozorenja, pa su ga samo majčina upornost i umijeće nagovaranja uspjeli navesti da dopusti Miri da prihvati dar iz kuće jagoda.

Kad mu je mačak s plijenom zbog uspjeha u lovu trijumfalno prišao, otac nije zaurlao ni ime lovca ni bilo koju riječ, nego je ispustio hrapavi uzvik kojim je nadglasao čak i huku Bijele rijeke pod mostićem. Tigar je smjesta ispustio okrvavljenoga vodenkosa koji je još bio živ, ali već nesposoban za let, htio se okrenuti na rukohvatu da pobjegne od toga urlajućeg bijesa, no pritom je izgubio ravnotežu i panično se koprcajući sručio za plijenom koji je već spiralno padao pod njim i zauvijek nestao u ključaloj rijeci.

Mira i ja satima smo još sljedećega dana tražili Tigra, sve dok nam daljnja potraga nije bila zabranjena kad smo je, već bez nade u spas, htjeli protegnuti na teško pristupačne, stjenovite dijelove obale zato da očevoj žrtvi barem načinimo

grob. Prazan spomen-kamen u koji smo upleli mahovinu i asklepijevu siništaru i koji smo do prvoga snijega ukrašavali svježim borovim grančicama i crnjušom bilo je sve što je još smjelo podsjećati na Tigra.

Te sam jeseni upravo naučio čitati. Dotad mi je četiri godine starija sestra različitim glasovima likova, visokim, kreštavim ili najdubljim što ih je mogla proizvesti, pripovijedala prizore iz riječnih bajki ili pripovijesti povezanih s podvodnim bićima. Nadahnut Mirinim oduševljavajućim predstavama, uvijek izvođenima u mraku prije spavanja, danima sam nakon Tigrova nestanka u bujici govorio glasom zlog vještca koji vreba na dnu rijeke. Vikao sam, zavijao i gunđao sve dok mi sestra nije rekla da tom bukom ne oponašam nikakav lik iz bajke, nego oca.

Pomisao koja me je tada pratila u snove ni poslije nisam napustio u cijelosti: da otac nikoga ne mora udariti, ozlijediti ili uplašiti sjekirom, nožem ili nekim oružjem zato što svakoga tko skrivi njegov bijes može *odurlati* u bijeg, pa čak i u smrt, samo snagom glasa. Čak i kad je uz harmoniku gumbericu, koju bi jedan strojar iz 4. pogona hidroelektrane nekih subotnjih večeri svirao za našim stolom u blagovaonici, pjevao neku od onih riječnih pjesama čije bi bezbrojne kitice opetovano dopunjavao nekim spontano smišljenim dodatcima, ponekad bi mi se činilo da čujem vibracije gnjevnih uzvika kadrih da u svakom slušatelju probude osjećaj da će u idućemu trenutku pasti u bezdan, u nabujalu rijeku, u ponor.

Nekoliko dana prije no što je napustila oca, odnosno morala napustiti sve nas da bi se u transportu za deportaciju, koji

se sastojao od pet autobusa, vratila u svoj jadranski zavičaj, čuo sam kako je majka prošaptala riječ *vrag*: otac je vrag. Mislio sam da sam toga dana napokon iznašao objašnjenje za njegove zagonetne preobrazbe – od nasmijana druga u igri do bijesnoga demona, od danima šutljiva ili obzirna čovjeka do pjevača koji zavija pjesme o rijeci ili od upravitelja ustave u gumenome čamcu dok se probija kroz vodenu prašinu do bojažljiva neplivača koji vodi nikada nije prilazio bez plutena prsluka. On je vrag. Glasu može dati kakav god zvuk i poprimiti kakav god oblik. Samo se vrag može jednom prikazati kao sveti Ivan Nepomuk, a odmah zatim kao krvnik koji vezanu žrtvu otežava kamenjem i gura je u vodu. Samo vrag može poprimiti izgled lopoča, a nakon jednoga treptaja postati lebdećim vretencem, vodomarom, krvožednim trolom ili šapćućim zavodnikom koji na one očarane njime spušta kišu bijelih ružinih latica.

Možda, čega sam postao svjesnim tijekom besanih noći za prvih mjeseci na radu kao hidrotehničar na gornjemu toku Plavoga Nila, možda je očev gnjev samo izraz njegove bespomoćnosti prema činjenici da vrijeme prolazi, da su epohe upravitelja ustava i vjerovanja u riječne duhove nepovratna prošlost, da ni majku, a ni neku drugu voljenu osobu nije uspijevao zadržati zauvijek, a što god se čini da sadašnjost jest jednako tako nepovratno juri pored njega u uskovitlanome pokretu kao i tok Bijele rijeke.

Meni je u svakome slučaju neupitno da je moj vlastiti, već u dječjim godinama ponekad proključali i povremeno zagušljivi gnjev, neka vrsta nastavka očeve ogorčenosti, usporedivo jasna sličnost poput nekih crta i sjena na mojemu licu koje

su sa svakom godinom kasnijega života postajale sličnijima njegovim. Možda od očaja zbog majčina nestanka, možda i zato da bih strahu od očeve vike suprotstavio vlastitu demonstraciju moći, u ono sam doba počeo ubijati.

Neka od sjećanja iz djetinjstva često mi se pokazuju kao zastrta vodenom prašinom koja bi opetovano okruživala kuću upravitelja ustave ili je pri zimski niskome položaju Sunca ukrašavala velom svih boja spektra – u nekim slikama iz sjećanja nejasno mi je čak i suncem opaljeno, košćato očevo lice koje bi se iskrivljavalo u grimasu sažaljenja dok bi me promatrao pri pokušaju da stršljene u letu razrežem škarama.

Tada bi udahnuo kroz stisnute zube kao da osjeća iznenadni bol i zaklopio oči. Jedva čujno zviždanje uz koje je, kako se činilo, hvatao dah za sažaljenje, bilo je sve što se moglo čuti od njegova uzdaha. A kada bi on, tako često izvor straha, otvorio oči, ja bih kukca ili doista već prerezao nadvoje u letu ili, što se događalo daleko češće, promašio i škare samo skupio kao da su bodež, bijesno bodući zrak. Otac o tome nikada ne bi rekao ni riječ i nikada me ne bi pokušavao zaustaviti u tim napadima. U tim bih trenutcima vjerojatno ja bio vrag, a on tek svjedok mojega ubilačkog nagona.

Kao dijete i još kao student hidrotehnike ubijao sam često. Među brojnim životinjama koje su mi postale žrtvama u lovu ili pukim figurama u smrtonosnim igrama, stršljeni su mi bili najopasniji neprijatelji. Poput nebeske potvrde mojega gnjeva odgonetnuo sam uznemirujući napis na spomeniku posvećenu krvavom puškaranju u gornjemu toku Bijele rijeke u bandonskoj trajektnoj luci: spomenik se sastojao od